

Fetalanoa'aki ki he Fokotu'utu'u ki hono Ta'ofi mo Fakasi'isi'i 'a e Nunu'a Kovi 'o e Va'inga Kumi Monu'ia (Gambling) 2025/26 ki he 2027/28

Talateu

'Oku hoko 'a e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monu'ia ko ha palopalema lahi ia ki he mo'ui lelei 'a e kakai 'i hotau ngaahi komiunitii, mo e kakai fakafo'ituitui, ngaahi famili mo e kainga. 'Oku fakafuofua ko e toko taha 'i he kakai 'e toko nima kotoa pe 'i Nu'u Sila ni 'oku nau fe'ao mo ha nunu'a kovi koe'uhi ko ha'anau va'inga kumi monu'ia pe ko ha va'inga 'a ha tokotaha kehe.

'Oku 'ikai ke potupotu tatau 'a hono ongo'i 'e hotau ngaahi komiunitii 'a e uesia kovi, he 'oku lahi ange 'a e nunu'a kovi 'oku fe'ao mo e kakai Mauli, kakai Pasifiki, kakai 'Esiá mo e kakai kei talavou 'i hono fakahoa ki he ngaahi kulupu kehe.

'I he ta'u 'e tolu kotoa pe, 'oku tu'utu'unia ai 'a e Potungae Mo'ui 'e he Lao Gambling Act 2003 ke talanoa'i ha fokotu'utu'u kuo tuku mai, 'oku kau ki ai 'a e ngaahi sevesi, ke ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi 'oku fakatupu 'e he va'inga kumi monu'ia ki he kakai, kainga mo e ngaahi komiunitii. 'Oku hoko ko e kongá 'o e me'a ni, 'a e talaanoa atu 'a e Potungae fekau'aki mo e ngaahi founa ki hono hilifaki 'o ha totongi ki he kau fakalele va'inga kumi monu'ia ke huhu'i 'aki 'a e ngaahi fakamole ki hono fa'u mo fakahoko 'o e fokotu'utu'u (strategy).

'Oku talanoa atu 'i he taimi ni 'a e Potungae fekau'aki mo e Fokotu'utu'u ki hono Ta'ofi mo Fakasi'isi'i 'a e Nunu'a Kovi 'o e Va'inga Kumi Monu'ia (Gambling) 2025/26 ki he 2027/28

Ko ha faingamalie 'eni ke 'omai ai ho'o fakakaukaú fekau'aki mo e palani ki he fokotu'utu'u fakaangaanga (ko e me'a te mau lava'i), palani ngaue fakaangaanga (founa te mau lava'i ai ia), pea mo e ngaahi tu'unga fakapa'anga fakaangaanga mo e ngaahi tu'unga totongi fakaangaanga ke hilifaki (founa 'e fakapa'anga 'aki).

'E hoko 'a e fakamatala mei he fetalanoa'aki ko 'eni ko ha kongá 'o e fakamatala 'e fakahu ki he Gambling Commission (Komisoni ki he Va'inga Kumi Monu'ia), 'a ia te ne fakahoko 'a 'ene fetalanoa'aki pe 'a'ana mo 'oatu ha ngaahi fokotu'u ki he Pule'anga ko ha kongá 'o e ngaue ke hoko atu ki ai. 'E kamata ngaue'aki 'a e fokotu'utu'u mo e totongi ke hilifaki fo'ou mei he 'aho 1 'o Siulai 2025.

'Oku fakava'e ki he fokotu'utu'u fo'ou 'a e ngaahi fokotu'utu'u kimu'a ke ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monu'ia pea fenapasi foki mo e ngaahi taumu'a 'a e Pule'anga ki he mo'ui lelei pea mo e ngaahi me'a 'oku ne fakamu'omu'a ki he mo'ui lelei 'a e

'atamaí mo e ma'u tangií (addiction), fakataha mo e taumu'a fakalūkufua ko ia ke 'oua na'a uesia 'a e lōloa mo e tu'unga lelei 'o e mo'ui 'a e kakai 'o Nu'u Sila ní 'e he nunu'a kovi 'o e va'inga ke ma'u ha monuú.

'I he ta'u 'e tolu hono hokó, 'oku fakaangaanga ke fakatefito 'a e tokangá ki hono fakalelei'i 'a e kau atu ko ia ki he ngaahi sēvesi ki he faka'ehi'ehi mei he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia, tokoni'i tōmu'a mo ola lelei kiate kinautolu 'oku nau tu'u lavea ngofua taha ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia, pea mo fakatupulaki mo poupou'i 'a e kau ngāue ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia – 'o fakatou tataki 'e he tafa'aki fakafaito'ó mo e fakato'ú (peer).

Palani ki he fokotu'utu'ú (ko e me'a te mau lava'i)

'Oku ho'ata 'i he fokotu'utu'ú fakaangaangá 'a e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a 'e he Pule'angá ki he mo'ui lelei 'a e 'atamáí mo e ma'u tangií. 'I he'ene fekau'aki mo e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía, ko e ngaahi me'a 'eni 'oku fakamu'omu'a:

- fakalahi 'a hono ma'u atu 'o e tokoni ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía
- fakatupulaki 'a e kau ngāue ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía
- fakamālohi'i 'a e tokanga ki he faka'ehi'ehi mo e tokoni'i tōmu'á 'i he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía
- fakalelei'i 'a e ola lelei 'o e tokoni ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía.

'E tokoni 'a e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a ko 'ení ki he ngaahi ola ko 'ení ke tokoni'i ai 'a e kakai 'oku uesia lahi taha 'e he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía:

- 'Oku 'i ai ha ngaahi sēvesi kehekehe mo e tokoni ke ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía – meí he faka'ehi'ehi ki he tokoni'i tōmu'á mo e tokoni mataotaó.
- Ko e ngaahi 'ulungaanga fakasōsialé mo e fakafonuá 'oku nau ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi meí he va'inga kumi monū'ía.
- Ko e tu'unga fakataki mālohi mo e taliui 'a e sisitemi ki hono ta'ofi 'o e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ía, mo hono tukuatu 'o e founa faitu'utu'uní ke ofi taha ki he ngaahi komiunitií.
- 'Oku fakamamafa 'a e sisitemí kiate kinautolu 'oku tu'u lavea ngofua taha ke uesia kovi 'e he va'inga kumi monū'ía.

Palani ngāué (founa te mau lava'i ai iá)

'E 'omai 'e he Palani Ngāué (Service Plan) ha ngaahi sēvesi ki he mo'ui lelei mo fakafaito'o hokohoko 'oku tokoni'i 'e ha fakatotolo mo e siviivi'i (evaluation) mālohi.

'Oku kau 'i he pepa ki he fetalanoa'aki ha palani ngāue fakaangaanga ta'u tolu mo e fakaikiiki ki he ngaahi fakamolé mo e patiseti ki he ngaahi sēvesi ko 'ení 'i he ta'u 'e tolu ka hokó.

'Oku langalanga hake 'a e sino'i pa'anga ko 'ení 'i he ngaahi tefito'i sēvesi lolotongá, 'o tokanga taha ki he:

- Fakatupulaki 'a e kau atú 'aki hono fakalahi hono tukuatu 'o e sēvesi fakafaito'ó, 'o kau fakatou'osi ki ai 'a e fa'ahinga sēvesi/kakai 'oku tokanga'í (hangē ko 'ení, fakalahi atu 'o e tokoni 'oku fakalolotó) mo e feitu'ú (fakakau ha ngaahi feitu'u 'e ni'ihí 'oku 'ikai ke 'i ai ha sēvesi a'u tonu 'i he lolotongá ni).
- Fakatokolahi 'a e kau ngāué 'aki hono poupou'i 'a e kau ngāue hū fo'ou ki he ngāue'angá mo tauhi 'a e kau ngāue lolotongá (ki he kau ngāue fakato'ú mo fakafaito'ó fakatou'osi).
- Faka'ehi'ehi meí he nunu'a kovi mo tokoni'i tōmu'a 'aki hono fakahoko atu 'o ha ngaahi ngāue tu'uaki ki he mo'ui lelei 'o fakatefito 'i he komiunitií.

- Fakalelei'i 'a e ola lelei 'aki hono fakapa'anga 'o ha ngaahi poloseki fakatotolo mo e sivilivivi'i fekau'aki, kau ai hono sivilivivi'i kotoa 'a e ngaahi sevesi fakafaito'ó mo hano sivilivivi'i 'o e tu'unga ola lelei 'a e Fokotu'utu'u.

'Oku fakamatala'i 'e he palani ngāué ha fa'unga 'inivesi kuo fakamahu'inga'i ki he \$87.718 miliona 'i he ta'u 'e tolu. 'Oku hiki hake 'aki eni ha \$11.595 miliona mei he patiseti lolotongá pea 'oku kau ai 'a hono toe 'inivesi 'o e \$3.412 miliona ko ia kuo fakafuofua'i 'e 'ikai lava ke fakamoleki 'i he vaha'a taimi 'o e fokotu'utu'u lolotongá.

'I he pa'anga fakalahi ko 'ení, 'oku fakafuofua ki he vaeua ai 'e fakataumu'a ki he ngaahi sevesi mo e tokoni fo'ou 'a ia ko ha ngāue atu ia ki he ngaahi liliu 'i he 'ātakai 'o e va'inga kumi monū'ia (hangē ko e tu'uaki 'o e sevesi, fakatupulekina 'o e kau ngāué mo e sisitemi 'i he 'initaneti ki hono ta'ofi 'o e va'inga kumi monū'ia – online gambling exclusion system) pea ko e vaeua leva ke fakalelei'i 'aki 'a e ngaahi mafatukutuki fekau'aki mo e fakamolé mo e lahi 'o e sevesi (kau ai 'a hono fakalahi 'o e sevesi mo e ngāue ki he ngaahi mafatukutuki 'i he vāhengá).

Fakamatala fakanounou 'o e palani ngāué mo e patiseti ke ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia ('i he \$ laui miliona – 'ikai kau ai 'a e GST), 2025/26 ki he 2027/28

Fakamu'omu'a	2025/26	2026/27	2027/28	Fakakātoá
Fakalahi 'a hono ma'u atu 'o e tokoni ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia	11.258	12.023	12.588	35.868
Fakatokolahi 'a e kau ngāue ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia	1.154	1.504	1.499	4.156
Fakamālohi'i 'a e tokanga ki he faka'ehi'ehi mo e tokoni tōmu'a ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia	10.082	10.049	10.556	30.687
Fakalelei'i 'a e ola lelei 'o e tokoni ki he nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia	3.789	3.654	2.604	10.047
Ngaahi fakamole ki he potungāué	2.181	2.475	2.302	6.958
Fakakātoá	28.464	29.705	29.549	87.718

Fakatokanga'i ange: 'E malava ke 'ikai tatau 'a hono tānaki fakakātoa 'o e patiseti koe'uhi ko e liliu ki he ngaahi mata'ifika katoa.

Totongi 'oku hilifaki ki he va'inga kumi monū'ia (founga 'e fakapa'anga 'aki)

Ko hono fakapa'anga 'o e ngaahi ngāue kotoa pē ki hono ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia 'oku ha'u ia mei he Problem Gambling Levy (Totongi 'oku Hilifaki ki he Va'inga Kumi Monū'ia 'oku Palopalemá) – ko ha totongi 'oku fakahoko 'e he ngaahi tefito'i va'a 'e fā 'o e va'inga kumi monū'ia (kau fakalele mīsini va'inga kumi monū'ia 'oku 'ikai ko ha kasinó (pokies), ngaahi kasinó, TAB NZ mo e Lotto NZ).

Ko e ngaahi tu'unga ki he totongi 'oku hilifaki ko 'ení 'oku fokotu'u ia mei he founa fakafika 'i he Lao Gambling Act 2003 'oku fika'i ai 'a e lahi 'o e mahu'inga 'e totongi 'e he sekitoa takitaha.

'Oku fakakau 'i he founa fakafika ko 'ení 'a e lahi 'o e mahu'inga kuo fakamoleki 'e he kau va'ingá 'i he sekitoa takitaha (fakamolé) pea mo e tokolahi 'o e kakai 'oku nau ma'u atu 'a e sēvesí (ngaahi talatalá – presentations), pea 'oku fika'i leva ai ha totongi ke hilifaki ki he sekitoa takitaha 'o e ngaahi sekitoa 'e faá. 'Oku toe vakai'i 'a e totongi hilifaki ko 'ení 'i he ta'u 'e tolu kotoa pē, fakataha mo hono fa'ufa'u 'o e fokotu'utu'u fo'ou. Ko e vaha'a taimi hoko ki he totongi ke hilifaki 'oku kamata ia mei he 'aho 1 'o Siulai 2025 ki he 'aho 30 'o Sune 2028.

'Oku vakai'i 'e he pepa ki he fetalanoa'aki ha founa totongi 'e fā ke hilifaki ke fili mei ai 'a ia 'e fakakaukau'i ai pe ko e hā e lahi 'o e totongi ke hilifaki 'e totongi mai 'e he sekitoa takitaha. 'E mā'olunga ange 'a e ngaahi totongi ke hilifaki fakaangaangá 'i he sekitoa takitaha 'o e va'inga kumi monū'ia, tukukehe 'a e TAB NZ, 'i ha fa'ahinga founa pē kuo fakafuofua'i ke fili mei ai 'i he 2027/28 'i hono fakahoa ki he vaha'a taimi ki he totongi ke hilifaki lolotonga. 'E totongi 'e he kau fakalele mīsini va'inga 'oku 'ikai tu'u 'i ha kasinó 'a e lahi tahá 'i he kotoa 'o e ngaahi founa ke fili mei ai.

Founa ke 'omai ai ho'o fakakaukau

'Oku fie fanongo 'a e Pule'angá mo e Potungāue Mo'uí ki ho'o fakakaukau.

'Oku mahu'inga ho'o fakakaukau 'e 'omai pea te ne fakafōtunga 'a e Fokotu'utu'u ki hono Ta'ofi mo Fakasi'isi'i 'a e Nunu'a Kovi 'o e Va'inga Kumi Monū'ia (Gambling) 2025/26 ki he 2027/28.

'Oku mau fie 'ilo pe 'oku mou fakakaukau 'oku mau tokanga taha ki he ngaahi me'a totonú pe kapau 'oku 'i ai ha me'a 'oku 'ikai ke mau fakakau.

Ko ha ngaahi fehu'i te ke fie tali 'i ho'o fakakaukau 'e 'omaí:

- 'Okú ke tui tatau mo e me'a 'oku tokanga taha ki ai 'a e palani kuo fokotu'utu'u? Kapau 'oku 'ikai, ko e hā hono 'uhinga?
- 'Okú ke tui tatau mo e me'a 'oku tokanga taha ki ai 'a e palani ngāue? Kapau 'oku 'ikai, ko e hā hono 'uhinga?
- 'Oku 'i ai ha'o fakakaukau ki he totongi ke hilifaki ki he va'inga kumi monū'ia?
- 'Oku toe 'i ai nai ha'o fakamatala kehe ki he fokotu'utu'u fakaangaangá pe ko e nunu'a kovi 'o e va'inga kumi monū'ia fakalūkufua?

'E lava ke ma'u 'a e pepa fakamatala kakato ki he fetalanoa'akí 'i he peesi ki he Strategy to Prevent and Minimise Gambling Harm Consultation 'i he uepisaiti 'a e Potungāue Mo'uí (Ministry of Health).

'Oku tāpuni 'a e fetalanoa'akí 'i he 'aho 6 'o 'Okatopa 2024.

Te ke lava 'o 'omaí ho'o fakakaukau 'aki ha'o:

- fakahū mai ia 'i he 'initaneti 'i he <https://consult.health.govt.nz>
- kau atu ki ha fakataha ki he fetalanoa'akí – 'e ma'u atu 'a e fakaikiiki ki he fakatahá 'i he <https://consult.health.govt.nz>
- 'imeili ho'o fakakaukau ki he gamblingharm@health.govt.nz.